

Arbejdsmænd i Thy

af Knud Holch Andersen

En undersøgelse af arbejdsliv, arbejdsløshed og historisk forandring blandt arbejdsmænd i Thy i 20. århundrede. Artiklen er udsprunget af det forskningsprojekt, Lokalhistorisk Arkiv for Thisted Kommune har igangsat om Hanstholms moderne historie. Artiklen peger på, at loven om Hanstholm Havn i 1960 skal ses i sammenhæng med en generel ændring i dansk politik, hvor statsmagten aktivt søgte at fremme beskæftigelsen gennem industrialisering og egnsudvikling.

Arbejdsmænd var der mange af i Thy. De fylder ikke så meget i den lokalhistoriske litteratur, men de var faktisk de fleste. I 1959 udsendte Ministeriet for Offentlige Arbejder en betænkning, der foretog en analyse af befolkningsudviklingen og arbejdsmarkedsforhold i det daværende Thisted Amt. Her blev det fremhævet, at arbejdsmændene – med en ny tids udtryk: »de ufaglærte« – udgjorde 57% af samtlige medlemmer af arbejdsløsheds-kasserne i amtet mod kun 37% i landet som helhed.

Set fra Thy var undersøgelsen ikke opmuntrende læsning. Store dele af amtet rummede ganske vist de mest frugtbare land-

brugsarealer i Danmark og havde indtil 1870 haft en vækst i befolkningstallet, der svarede til væksten i Danmark som helhed. Men efter 1870 havde væksten været bemærkelsesværdig svag. Ikke fordi fødselsoverskuddet var mindre, men fordi afvandringen var usædvanlig stor. I perioden 1930-1940 var der et fødselsoverskud på 7.900 personer, men samtidig en afvandring på 7.100. I et par år under besættelsen vendte udviklingen, og der kom en nettotilvandring til især Thy, men i efterkrigstiden fortsatte nettoafvandringen.

Trods denne afvandring var der på ingen måde mangel på arbejdskraft. Tværtimod. Langt den overvejende del af arbejdsmændene

Arbejdsmænd på Landlyst Teglværk, Thisted. Ca. 1900.

var beskæftiget inden for landbrug, skovbrug, bygge- og anlægsvirksomhed samt kalk- og teglværker. Her herskede der en betydelig sæsonarbejdsløshed, og den gennemsnitlige ledighed var væsentlig højere end i andre egne af Jylland og Danmark som helhed.

Ifølge betænkningen skulle den afgørende forklaring på såvel afvandring som arbejdsløshed søges i den svage økonomiske vækst og den herskende erhvervsstruktur. Landbruget i Thy havde – som i det øvrige Danmark – gennem hele perioden efter 1870 nedsat sin

Arbejdsløshed

Man kan tale om arbejdsløshed, når personer, der er henvist til at udbyde deres arbejdskraft på et arbejdsmarked, midlertidigt eller mere varigt ikke er beskæftiget. Forudsætningen er, at de pågældende kan og vil deltage i produktionslivet.

- *Sæsonarbejdsløshed*: Periodisk ledighed, betinget af vejrlig eller andre nødvendigheder. Denne form for arbejdsløshed var et livsvilkår for arbejdsmænd i Thy, ofte mere end tre måneder om året.
- *Skjult arbejdsløshed*: Arbejde på nedsat tid eller med nedsat effektivitet. Forekommer hyppigt i et bondesamfund, hvor arbejderne måske har egne jordlodder.
- *Konjunkturarbejdsløshed*: Den arbejdsløshed, der forårsages af den kapitalistiske økonomis tilbagevendende kriser, f.eks. begyndelsen af 1920'erne, 1930'erne og 1970'erne.
- *Teknologisk arbejdsløshed*: Arbejdsløshed, forårsaget af overgang til brug af maskiner eller anden teknologi.
- *Strukturel arbejdsløshed*: Arbejdsløshed, forårsaget af ubalancer på arbejdsmarkedet og ujævn fordeling af den økonomiske vækst.

efterspørgsel efter arbejdskraft. Samtidig var fiskerierhvervet stagneret, især på grund af manglende havne, og udviklingen af industrivirksomheder havde været ganske svag. Med andre ord: Thy manglede aldeles vækstlokomotiver, og en betragtelig del af arbejdsstyrken måtte klare sig med ganske beskedne indkomster.

Betænkningens skarpe og ganske dystre analyse af den økonomiske og sociale situation i Thy blev et væsentligt, måske afgørende argument bag loven om Hanstholm Havn, der blev vedtaget af et enigt folketing i foråret 1960. Analysen blev dermed et redskab til at forandre den virkelighed, den beskrev.

I det følgende vil vi kigge nærmere på den hærskere af arbejdsmænd, der sammen med deres familier befolkede Thy op gennem det 20. århundrede. Vi vil gøre det ved at undersøge udvalgte beretninger om levede liv, fordelt på tre generationer. Den ældste generation blev født omkring 1880. Den mellemste omkring 1920, og den yngste er dem, der kom til verden omkring 1940.

Undervejs vil vi prøve at forklare, hvilke afgørende forandringer de tre generationer mødte på deres vej. I den forbindelse vil vi specielt undersøge det klimaskifte, der skete i dansk politik i de sidste år af 1950'erne, og Hanstholm Havns rolle i den sammenhæng. Dermed bliver det også en historie om, hvordan det danske velfærdssamfund voksede frem.

Fra dybet de kom

Arbejdsmændene var overalt. Det var sådan set dem, der holdt det hele i gang. Armkræfter og stærke rygge var en nødvendig forudsætning. Dertil kom – med en fjern fremtids ordvalg – en god portion »omstillingsparathed«. Med skovl i hånd udførte de enhver form for jord- og anlægsarbejde. De passede

murersvendene op, klargjorde mørtel og bar stenene derhen, hvor de skulle bruges. Med sæk på ryg tømte og fyldte de lastrummene på skibene i havnen. De arbejdede på tegl- og kalkværker, i støberier og andre fabrikker. De var også på dagleje hos bønderne, når sæsonen krævede ekstra arbejdskraft.

Nogle kunne være heldige at beholde det samme arbejde i en årrække, men de fleste var løsarbejdere og måtte tage det dagsværk, der nu blev tilbudt. Eller de måtte gå arbejdsløse. Bygge- og anlægserhvervene og dertil hørende industrier, samt fiskeri, skovbrug og landbrug var helt afhængige af vejrliget, og vinterarbejdsløsheden, der ofte greb om sig i løbet af november og varede til ind i marts eller april, var et livsvilkår for de fleste. Oven i det kom så den arbejdsløshed, som de tilbagevendende konjunkturkriser kastede af sig.

Arbejdsmændene var anbragt på nederste hyld i datidens skarpt opdelt klassesamfund. Afstanden til den faglærte arbejder, »håndværkeren«, var betragtelig. Det gjaldt løn, og det gjaldt social status. På byggepladserne var det almindeligt, at håndværkerne og de ufaglærte spiste hver for sig.

Til stort held for eftertiden indsamlede Nationalmuseet i 1950'erne et meget stort antal skriftlige arbejdererindringer. Seks af dem er skrevet af arbejdsmænd fra Thy. De rummer en enestående kilde til viden om livsvilkår og livsoplevelse hos en generation, der blev født i årene omkring 1880, og som var gamle mænd, da de med forbavsende sikker håndskrift nedskrev deres erindringer i midten af 1950'erne.

Arbejdsmand var ikke noget, man valgte at blive. Det var man i de allerfleste tilfælde født til. De nedskrevne erindringer vidner om en barndom præget af fattigdom og nøjsomhed. Det typiske var, at drengene kom ud at tjene, når de var ni år. Lars Nielsen, der blev født i Skovsted i 1882, fortæller: »Jeg

En barndomserindring: Jens Poulsen, født i Hillerslev Sogn 1889

»Mine forældre boede i min Morfars hus, en meget gammel og brøstfældig rønne. Der var kun to stuer, en på hver side af gadedøren, eller fordøren, for gade var der jo ingen af, og det mest besynderlige var, at i værelset til venstre var der bræddegulv, for der havde morfar værksted, han var tømrer og gik rundt til folk på reparation, hvorimod værelset til højre var opholdsstue samt soverum til 11 daglige mennesker. Der var ovre i den ene side af værelset en slags indhug, hvor der stod to senge med fodenderne sammen, og derinde lå Morfar samt de største af børnene. Frammerset, som køkkenet kaldtes, var belagt halvt med gule mursten, samt brolægning med toppede sten for resten.

Så kosten var jo derefter. Vi havde en ko, en gris, samt nogle høns. Der blev jo ikke meget til at mætte så mange munde, men jeg kan aldrig huske, at vi ikke har fået, hvad vi kunne spise. Jeg kan huske, at vi ingen brød har haft. Så havde Mor kocht en gryde kartofler og skar dem i skiver med lidt margarine på, og det ville vi gerne have.

Opholdsstuen var der lergulv i, og der var store huller. Taget var så utæt, at vandet fossede ned i stuen til os, når det regnede. Det var det bedste, vi børn vidste, for så kunne vi sejle med små papirbåde derinde i stuen. Det skal bemærkes, at huset var stråtækt.«

begyndte at vogte får og gæs, da jeg var otte år. Da jeg blev ni år, kom jeg rigtigt ud at tjene for en løn på otte kroner og et par træsko for tiden fra 1. maj til 1. november. Det var ingen god plads, jeg fik mange ørefigner, men

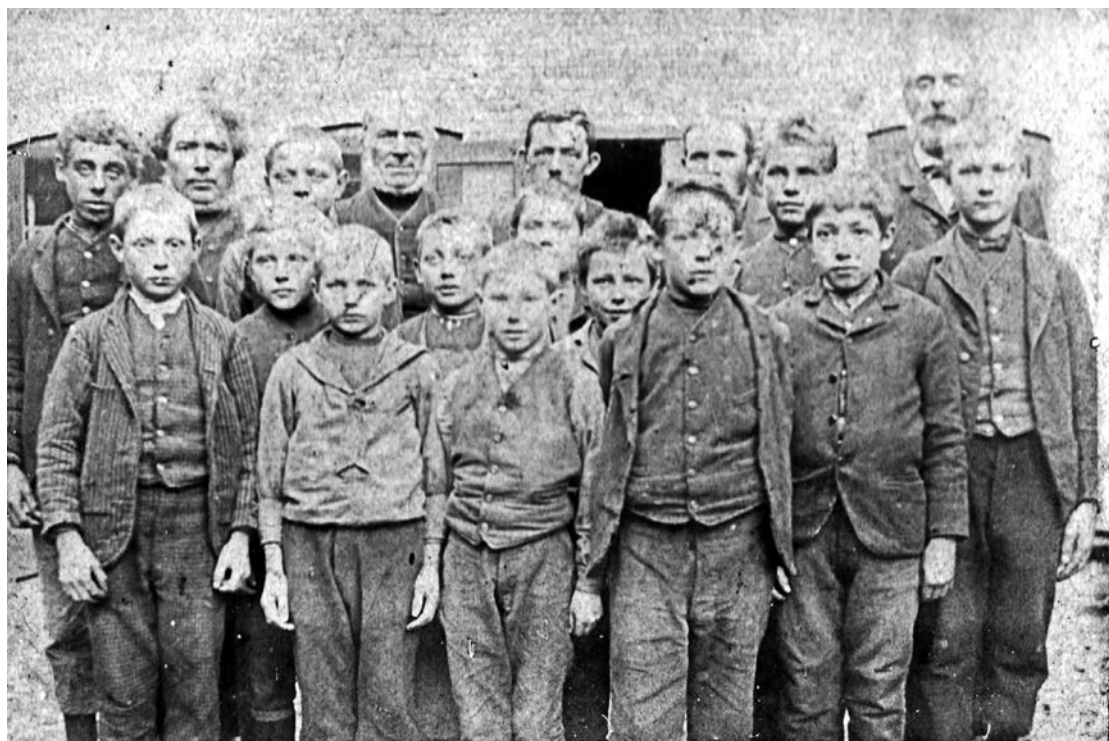
jeg holdt ud til november. Min far sagde, at han aldrig var kommet af sin plads i utide, og det måtte jeg heller ikke«. En brutal, men effektiv opdragelse til det kommende arbejdsliv. Til gengæld var det noget småt med skolegang.

I. C. Jensen, der voksede op hos en plejefamilie i Vorring, gik i skole i Nors. Han husker læreren som »ret gammel og vist nok ueksamineret og var efter min mening en bedre landbruger end pædagog. Ofte satte han en 17-årig datter til at overhøre salmevers og Balles lærebog ... Jeg betragtede som flertallet af både forældre og børn skolen som et nødvendigt onde. De større børn havde man brug for som arbejdskraft, og den gik til spilde, medens de sad og drev i skolen.«

Jens Poulsen, der blev født i Kjelstrup i 1889, boede de første 10 år i morfarens hus,

»en meget gammel og brøstfældig rønne«, hvor morfaren havde tømrerværksted i den ene stue. I den anden stue boede familien, der bestod af 11 mennesker. Da Jens var 10 år, flyttede familien til Thisted. I Kjelstrup gik de store drenge kun i skole to halve dage om ugen, men da de flyttede til Thisted, måtte de i skole hver dag. Til gengæld var der en håndfast »klassedeling« med betalings-skole på første sal og almueskole i stuen. Jens og hans mange søskende kom naturligvis i almueskolen. Her oplevede Jens en så hårdhændet behandling, at faren tog ham ud og satte ham i en privat skole, selv om han ikke havde råd til det.

Da Jens var 11 år gammel, fik han arbejde på tobaksfabrikken i Thisted. Så gik han i den særlige »fabriksklasse« fra 8-12 og arbejdede på fabrikken fra kl. 13-18.

Drenge på arbejde på Bendixsens Tobaksfabrik. Ca. 1910.

Det »rigtige« arbejdsliv begyndte så med konfirmationen, der blev markeret under beskedne former. En bror til Jens fik tre lommetørklæder og 50 øre. Selv tjente Jens til sit konfirmationstøj som bydreng hos en bager. Han fik derefter arbejde på Dragsbæk Bryggeri og Maltfabrik. Her handlede det bl.a. om at bære sække med byg, der hver vejede 100-130 kg, på ryggen op på kornlofterne. Efter soldatertiden var Jens Poulsen i en periode murerarbejdsmand og havnearbejder. Derefter fik han et langt arbejdsliv på Thisted Bryghus.

Hjemme hos Lars Nielsen var servering af hønsekødssuppe den eneste markering af konfirmationen. Men så gav den bonde, han tjente hos, ham også en fridag og yderligere fik han 50 øre, som han skulle give videre til præsten efter overhøringen. Og præsten gav kaffe.

Lars Nielsen fortsatte med at tjene for bønder, men kom også ud at sejle et par år i sin ungdom og arbejdede ved kystsikringen i Agger. Det var hårdt arbejde, 10 timer dagligt til 25 øre i timen. Arbejderne lejede sig ind i små, primitive barakker, og »der blev drukket en urimelig mængde brændevin«. Efter soldatertjenesten arbejdede Lars Nielsen på forskellige herregårde. Her begyndte dagens arbejde kl. halv seks. Efter mange timers markarbejde sluttede dagen med, at der blev striglet køer til kl. syv om aftenen.

Plejebarnet I. C. Jensen blev sendt på dagleje – til 50 øre pr. dag – og kunne dermed bidrage til at supplere de 60 kr. om året, plejeforældrene fik af kommunen for at opfostre den forældreløse dreng. Den 10-årige dreng var stor og stærk og kunne køre et spand heste for et møglæs, bære avner bort ved tærskning eller arbejde i tørvemosen. Men så havde han også fået nok. Han søgte hurtigt væk fra landbruget og fik plads som arbejdsdreng hos en farver i Thisted. Senere drog han til søs og

Murersvende og murerarbejds mænd på stilladset, Storegade 3 i Thisted. Ca. 1910.

havde den farverige oplevelse at være soldat på De Dansk-Vestindiske Øer: »et paradys for en nordbo, men et såre kedsommeligt sted at være i længere tid«.

I. C. Jensen vendte tilbage til Thisted i 1904. Efter at have oplevet den store verden kunne han konstatere, at der i Thisted »vel var sket forandringer, men ikke gennemgribende. Fagbevægelsen var under udvikling, men spillede endnu ikke nogen afgørende rolle. Kollektive aftaler om løn og arbejdstid var ukendte i Thisted. Man kunne nok få arbejde

uden at være i fagforening. Der var nu kun ganske få steder, hvor arbejdstiden var mere end 10 timer, fra seks morgen til seks aften, afbrudt af en halv times frokost og halvanden times middagspause. Timelønnen for ufaglærte var i reglen 30 øre og for håndværkere 2-3 øre mere. Ferieordning var ukendt. Sygekassehjælp fandtes, men det var først flere år senere, det blev almindeligt at være medlem af en sygekasse.«

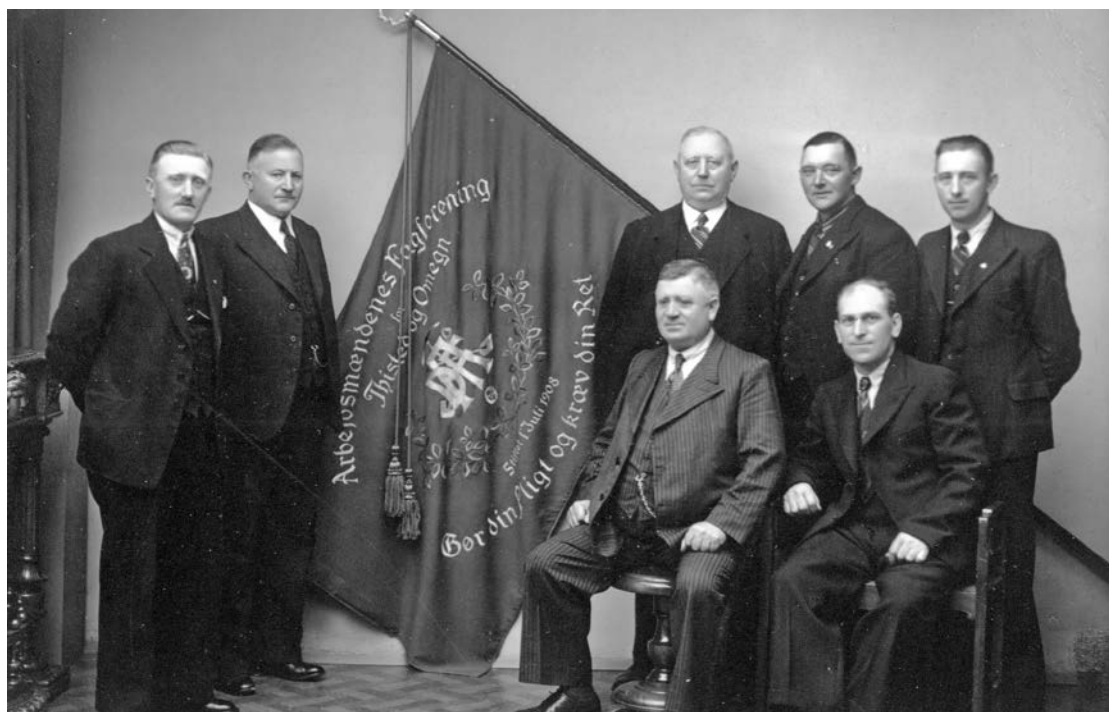
Fagforening og a-kasse

Denne generation af arbejdsmænd var de første, der kom i fagforening. Og netop fagforening og tilhørende a-kasse har formentlig været den afgørende historiske forandring, der har adskilt deres liv fra fædrenes.

Dansk fagbevægelse er i hele sit grundlag bygget på håndværkertraditionen. Fagfore-

ningerne, der blev dannet i 1870'erne og 1880'erne byggede videre på mesterlærens og laugstraditionens meget veludviklede faglige identitet. Der var allerede en stærk følelse af samhørighed, før fagforeningen blev dannet. Sådan forholdt det sig ikke med arbejdsmænd. Her skulle identiteten og selvbevidstheden først bygges op, når fagforeningen var dannet. Det var en vanskelig proces, der krævede megen agitation og overtalelse. Og over-skud til at betale kontingentet. Derfor kom de ufaglærte også ret sent med. Det begyndte i København, hvor den senere mangeårige leder af Dansk Arbejdsmandsforbund, M. C. Lyngsø, med den store »natmandsstrejke« i 1892 fik demonstreret, at også arbejdsmænd kunne vise muskler.

I Thisted blev den første fagforening for arbejdsmænd dannet i 1897 med 20 medlemmer. Det viste sig at være en lidt skrøbelig

Bestyrelsen for Arbejdsmændenes Fagforening i Thisted. Chr. Iversen er nr. to fra venstre. 1933.

forening, der blev nedlagt igen i 1900. I sig selv et udtryk for, hvor vanskelig, organisationsdannelse har været på dette område. Fagforeningen måtte konkurrere med »Den frie Arbejderforening«, der også omfattede arbejdsgivere. Men i 1906 stiftede en lille kreds på 14 arbejdsmænd så en ny fagforening, og denne gang var der fremdrift og handlekraft i bestyrelsen. Der blev holdt mange agitationsmøder, og medlemstallet voksede støt. Året efter indtrådte foreningen i Dansk Arbejdsmandsforbund, der på det tidspunkt rummede henvend 40.000 medlemmer, og den lille fagforening i Thisted fik dermed væsentligt større slagkraft, når der skulle trues med strejke.

I 1909 blev foreningens medlemmer tilmeldt arbejdsmændenes a-kasse. Dermed tog arbejdsmændene i Thisted et afgørende skridt ind over tærsklen til fremtidens velfærdssamfund. Med lovbestemt statsstøtte til a-kasserne fra 1907 var der skabt et værn mod den konstante trussel mod arbejderfamilierne, som arbejdsløsheden udgjorde. Og det gjaldt både den årlige vinterarbejdsløshed og de økonomiske kriser, der dukkede op med jævne mellemrum. A-kasserne byggede som sygekasseloven fra 1892 på et forsikringsprincip, »hjælp til selvhjælp«, og det gjorde arbejdsløshedsunderstøttelsen til en velerhvervet ret.

Indtil da havde den eneste mulighed været den ydmygende og stigmatiserende gang til den kommunale hjælpekasse, eller aller værst, til fattigvæsenet. De arbejdsløse mødte op til daglig kontrol på a-kassekontoret, der oftest var det samme som fagforeningskontoret. Arbejdsløsheden blev på den måde et meget synligt fænomen. Omfanget kunne måles på længden af den daglige kø.

En ny selvbevidsthed gjorde sig også gældende, når det skulle aftales løn med arbejdsgiverne. Tidligere havde aflønningen bygget

Arbejdsløshedsforsikring

Lov af 9. April 1907 om anerkendte arbejdsløsheds-kasser:

- Berettiget til dagpengestøtte efter et års medlemskab af a-kassen
- Dagpengene kunne maksimalt udgøre 2/3 af en normal dagløn
- Karenstiden kunne variere, men var oftest seks dage.
- Understøttelsens varighed: mindst 70 dage inden for 12 måneder.
- Statstilskuddet var på maksimalt halvdelen af a-kassens udgifter.

Loven havde stor politisk bevågenhed og blev ændret med jævne mellemrum. En væsentlig ændring var indførelsen af *fortsættelseskasser* i 1932, der gav en afgørende håndsrækning til det stærkt voksende antal langtidsledige.

på sædvane og individuelle aftaler. Nu blev der udarbejdet detaljerede overenskomster med timeløn og prissætning på de mangfoldige arbejds-situationer, en arbejdsmand kunne komme ud for. Efter drøje forhandlinger blev der så fundet et kompromis med den lokale arbejdsgiverforening. På det nationale plan var gennemførelsen af otte timers arbejdsdagen i 1919 en af de helt store landvindinger.

Medlemstallet i arbejdsmændenes fagforening i Thisted rundede i løbet af et par år 100 og var omkring 1950 på omkring 550. Samtidig skete der en geografisk spredning gennem dannelsen af op til 15 lokale klubber i mange sognekommuner fra Fjerritslev til Oddesund. På den måde dannede arbejdsmændenes faglige organisation et netværk, der strakte sig langt ind i det traditionelle agrarsamfund, hvor det kunne være et langt og sejt træk at

Arbejdsmandenes Hus i Thisted (midt i billedet), opført 1919. Billedet er fra 1959.

overbevise arbejdsmændene om fordelene ved medlemskab af fagforeningen.

Arbejdsmandenes fagforening byggede i 1919 sin egen kontorbygning på havnen i Thisted. Her mødte ledige op til den daglige kontrol, og her kunne man få anvist arbejde. Især to unge arbejdsmænd kom hurtigt til at præge ledelsen af fagforeningen: Peder Christiansen, der blev formand i 1911 og som i 1916 blev afløst af Chr. Iversen. Peder Christiansen fortsatte derefter som kasserer gennem 35 år. Chr. Iversen blev i 1913 socialdemokratisk medlem af Thisted Byråd og var købstadens borgmester 1937-1946 og igen 1950-1954.

Mod bedre tider

Nicolaj Jensen blev født på et lille husmandssted i Hassing i 1919. Der var i alt 10 børn i barndomshjemmet. Faderen var blevet enke-mand i 1917 med fem små børn. Han fik – typisk for tiden – en enlig mor som husbestyrerinde. De blev gift og fik yderligere fem børn. Hun døde ret ung, og faderen stod igen

tilbage med fem mindre børn. De materielle vilkår i den børnerige familie har været meget barske. De har levet i fattigdom.

I dette livsgrundlag er der ikke meget, der adskiller sig fra den nød, der herskede under opvæksten i den forrige generation af arbejdsmænd. Der er da også ganske mange træk i det liv, Nicolaj Jensen kom til at leve, der peger bagud og ligner den forrige generation af arbejdsmænd. Og så alligevel. Ved nærmere eftersyn træder der afgørende forskelle frem.

Også Nicolaj Jensen blev sat i arbejde, før han kom i skole. Men han passede skolen i de syv skolepligtige år. Det var den »klassiske« landsbyskole, hvor der blev undervist i dansk, regning, bibelhistorie og mange salmevers, der skulle læres udenad. Børnene gik i skole fire dage om vinteren og to dage om sommeren, opdelt i »bette klasse« og »store klasse«. Børnene i store klasse blev dog sluppet fri kl. 13 i sommerperioden. Så de kunne komme hjem og gøre nytte.

Som i den forrige generation var enhver form for uddannelse efter de syv skoleår utænkelig. Det handlede om hurtigst muligt

at komme i arbejde. Nicolaj var stor og stærk og var allerede som 12-årig i stand til at bære en sæk korn på loftet. Det var hans far meget stolt af. Nicolaj kom straks efter konfirmationen ud at tjene på flere gårde i nabosognene. Men der var også overskud til en lille sommerferie i form af en cykeltur til Vejle sammen med en halvbror. Med overnatning i en høstak ved Herning undervejs. 1930'erne var årtiet, hvor ungdommen for alvor begyndte at dyrke friluftsliv og sportslig udfoldelse.

Efter nogle år i »pladser« på forskellige gårde blev han grebet af den udlængsel, der også havde præget den tidligere generation. Mulighederne i Thy under den langstrakte krise i 1930'erne har også været stærkt begrænsede. Nicolaj drog til søs med en tremaster fra Haderslev. Krigen satte en stopper for det. På en gård ved Haderslev, hvor han fik arbejde, mødte han den pige, han året efter blev gift med hjemme i Hassing Kirke.

Nu begyndte et langt liv som arbejdsmand. Gennem en meget lang årrække kom Nicolaj Jensen til at arbejde på Søvang Teglværk ved Tandrup. Arbejdstiden var 48 timer i ugen. Timelønnen var 1,45 kr., men kunne ved akkorder presses op til 10 øre i vejret. Teglværket producerede kun fra maj til november. Så der var udsigt til en lang vinterarbejdsløshed, med mindre der dukkede andet arbejde op. Vintermånederne kunne være drøje at komme igennem. Der blev suget på labben og stiftet gæld i dagligvareforretningerne. Arbejdsløshedsunderstøttelsen var væsentlig under den normale dagløn.

En af mulighederne for Nicolaj Jensen som for så mange andre af tidens arbejdsmænd var arbejde med snerydning, især for statsbanerne, men også på de kommunale veje. En anden mulighed var arbejde med at grave drænrør ned i efterårsmånederne. Med greb og skovl blev der flyttet 30-40 vognlæs tung

Gasværksarbejder i Thisted, 1933.

Af Hans Kirk: Daglejerne, 1936:

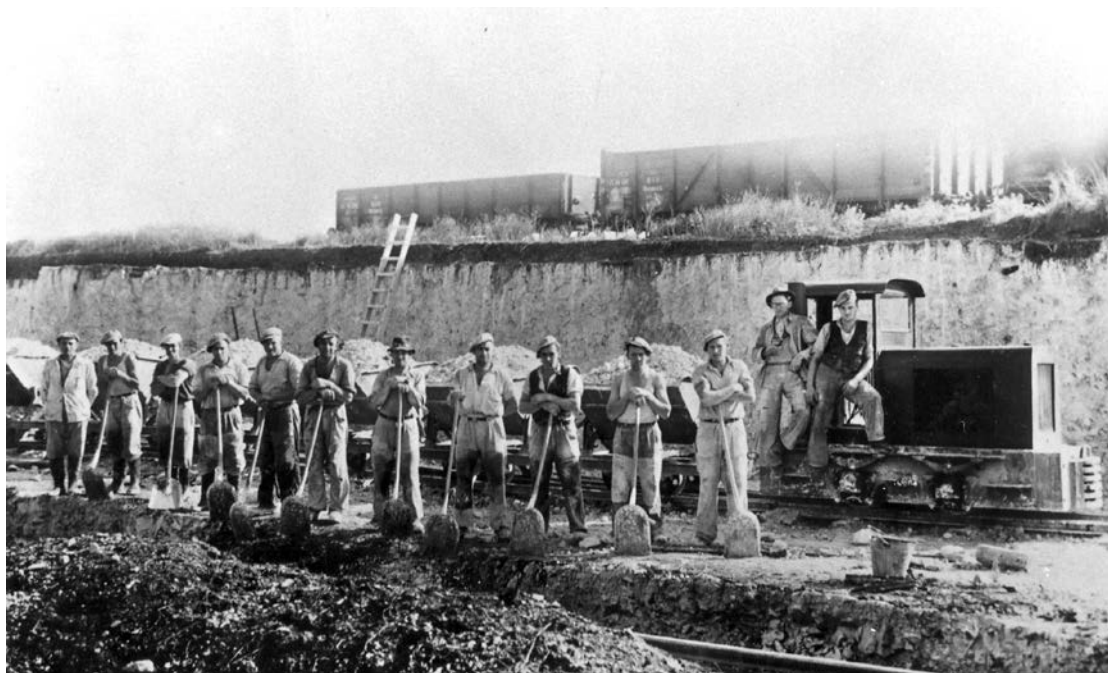
Efter den lange lediggang, efter vinterens mørke, virkede arbejdet som en rus. De talte højt og lo ad ingenting. Det var, som om de havde drukket brændevin til overmål. »Blodet kommer i cirkulation ved det her«, sagde Sorte Anders. »Det skulle være snestorm en gang om ugen hele vinteren igennem, så var det et godt land at være i.« Om det så var gamle Povl Bøgh, var han i humør. »A siger det er godt at bestille noget,« råbte han. »Det er alligevel det, der holder mekanikken i gang. En sidder om vinteren ved kakkelovnen og rustet op.«

lerjord om dagen. Nicolaj Jensen erindrede en episode omkring 1950, da han var ansat i et entreprenørfirma i Thy og arbejdede med at

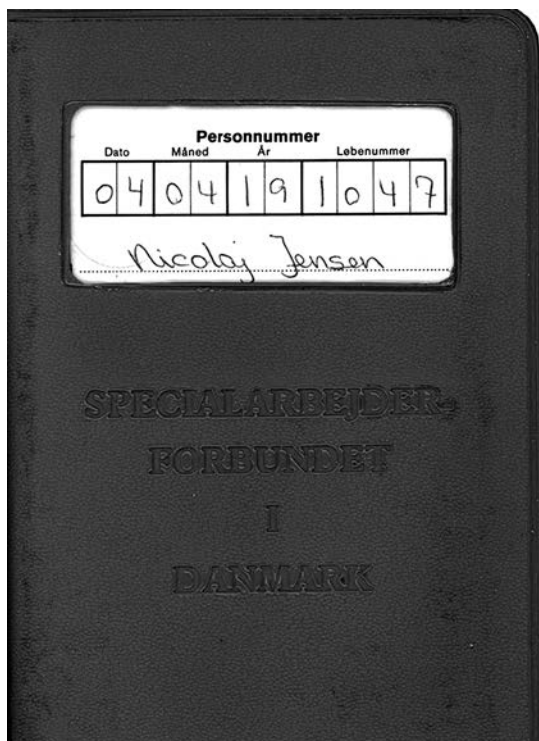
læsse jord i tipvogne. Han signalerede til de andre i sjakket, at tempoet skulle sættes ned. Det var der åbenbart uenighed om i gruppen. Da det blev fyraften, meddelte formanden ham, at han var fyret. En af kollegerne havde sladret til formanden, og sanktionen faldt promte.

For at undgå den lange vinterarbejdsløshed søgte Nicolaj Jensen i flere omgange arbejde uden for Thy. Han arbejdede for entreprenørfirmaet Hoffmann og Sønner og var bl.a. med til udbygge Kastrup Lufthavn. Han gravede ral i en grusgrav ved Ålholm og byggede en sportsplads i Saksøbing.

Arbejdet på teglværket var alsidigt, men hårdt. Stenene blev hentet i den meget varme oven. De glohede sten skulle tages med de bare næver. Handsker var der ikke tale om, men arbejderne fandt ud af at fremstille nogle »lapper« af bilslanger, så de kunne beskytte

Hillerslev Kalkværk, ca. 1950. Bemærk Fjerritslevbanens togvogne, der transporterede kalken videre ud i verden.

Fagforeningsbogen var et vigtigt dokument.

hænderne mod varme og slid. Ude på pladsen skulle stenene så læsses af trillebøren med en tang – fire ad gangen. Den voldsomme temperaturforskel mellem ovnen og det fri var bestemt ikke gavnlige for helbredet. Mange arbejdere døjede med opkastning om natten.

Når arbejderne om efteråret fremstillede håndstrøgne sten, tog de leret med hænderne og pressede det ned i formene. Det kunne være meget koldt, og når de om aftenen fik varme i hænderne, var huden slidt væk. Så blev der viklet klæde om hænderne næste dag. Pengene skulle jo tjenes. Senere fik Nicolaj Jensen jobbet som »brænder« på teglværket. Det var ikke så hårdt, men krævede til gengæld, at han skulle være der døgnet rundt en uge i træk.

Nicolaj Jensen arbejdede på teglværket helt frem til 1964.

I foråret 1965, da det store boom af parcelhusbyggeri var i fuld gang, tog Nicolaj Jensen arbejde som murerarbejdsmand i et firma, der byggede elementhuse. Arbejderne rejste rundt i hele landet og boede i skurvogne, medens byggeriet stod på. Han kom til at arbejde i en årrække ved forskellige byggefirmaer. Da han begyndte som murerarbejdsmand, var timelønnen fem kroner. I 1967 var den oppe på 13 kr. Selv om byggeriet var delvist industrialiseret med præfabrikerende elementer, blev udgravninger og støbninger fortsat udført på den gammeldags måde, og det vil sige med håndkraft.

Arbejdsvilkårene for arbejdsmænd i Nicolaj Jensens generation har sådan set ikke adskilt

49

Bopælsforandring anmeldes straks til kassereren

1980 Kontingent	Ekstra kontingent	1980 Kontingent	Ekstra kontingent
14. April	$3\frac{1}{3} - 6\frac{1}{4}$	24 JUL 1980	$1980 - 7\frac{1}{7}$
15.	$7\frac{1}{4} - 13\frac{1}{4}$	24 JUL 1980	$1980 - 7\frac{1}{7}$
16.	$14\frac{1}{4} - 20\frac{1}{4}$	24 JUL 1980	$1980 - 7\frac{1}{7}$
17.	$21\frac{1}{4} - 27\frac{1}{4}$	24 JUL 1980	$1980 - 27\frac{1}{7}$
18. Maj	$28\frac{1}{4} - 4\frac{1}{5}$	28 AUG 1980	$1980 - 3\frac{1}{8}$
19.	$5\frac{1}{5} - 11\frac{1}{5}$	28 AUG 1980	$1980 - 10\frac{1}{8}$
20.	$12\frac{1}{5} - 18\frac{1}{5}$	28 AUG 1980	$1980 - 17\frac{1}{8}$
21.	$19\frac{1}{5} - 25\frac{1}{5}$	28 AUG 1980	$1980 - 24\frac{1}{8}$
22.	$26\frac{1}{5} - 1\frac{1}{8}$	28 AUG 1980	$1980 - 31\frac{1}{8}$
23. Juni	$2\frac{1}{8} - 9\frac{1}{8}$	- 2 OKT 1980	
24.	$9\frac{1}{8} - 15\frac{1}{8}$	- 2 OKT 1980	
25.	$16\frac{1}{8} - 22\frac{1}{8}$	- 2 OKT 1980	
26.	$23\frac{1}{8} - 29\frac{1}{8}$	- 2 OKT 1980	$1980 - 29\frac{1}{8}$

Der er ingen restancefrist ved kasserens udgang

Et a-kassemærke pr. uge var grundlaget for social sikkerhed.

Dansk Arbejdsmands- og Specialarbejderforbunds (DASF) kontor i Thisted. Udbetaling af understøttelse. Ca. 1970.

sig væsentligt fra vilkårene i den forrige generation. Sæsonarbejdsløsheden var fortsat noget, der lignede en naturlov. Muligheden for at finde arbejde uden for landbruget og bygge- og anlægsområdet har været stærkt begrænset. Den langstrakte og dybe økonomiske krise i 1930'erne og den svage vækst i efterkrigstiden gjorde det bestemt ikke lettere at være arbejdsmand. Men noget har ændret sig. Den generelle stigning i reallønnen bragte Nicolaj Jensens generation over det, historikeren Peter Riismøller har kaldt »sultegrænsen«. Reallønnen for ufaglærte steg med 20% i perioden 1919-39. Krisen i 1930'erne er formentlig den første alvorlige krise i Danmark, hvor der ikke direkte har hersket hunger. Her spiller fagforeningerne og a-kasserne en væsentlig rolle. I kraft af overenskomsterne kunne arbejderne også i krisetider fastholde lønniveauet, og mulighederne for at få understøttelse – og varigheden af denne – blev

væsentligt forbedret. Samtidig knæsatte den omfattende socialreform i 1933 det grundlæggende retsprincip, når det blev nødvendigt at søge hjælp hos kommunen. Og reformen skabte en ensartethed i ydelserne, som ikke mindst var til gavn for de mange småkårsfolk i landkommunerne.

Alt i alt blev livskvaliteten væsentligt forbedret for arbejdsmænd af Nicolaj Jensens generation. Familierne fik adgang til forbrugsgoder, de gamle ikke havde drømt om. Den helt store fremgang kom med den generelle vækst i 1960'erne. Mange fik også mulighed for at bygge landarbejderboliger med favorable statslån. Med ferieloven fra 1938 og tilhørende opsparing af feriemærker blev sommerferie en etableret rettinghed.

Nicolaj Jensen var livet igennem et stabilt medlem af fagforeningen og sørgede omhyggeligt for at købe de ugentlige mærker til fagforenings- og a-kassebogen. Op gennem

1960'erne og 1970'erne blev arbejdsløshedsunderstøttelsen forbedret i flere omgange. 1. maj 1979 gik Nicolaj Jensen som 60-årig på den netop indførte efterløn. Også det er udtryk for en afgørende historisk forandring.

En arbejdsløshedsø

»Det barske syn, der møder én, når man første gang ser Hansted i efterårsstormens klamme støvregn, får én i dårligt humør, især fordi man næsten kan mærke, hvordan byen kæmper for at holde sammen på sig selv, selv om den inderst inde er bange for ikke at vinde kampen«. Det var de dystre toner, der blev slået an, da en journalist fra Thisted Social-Demokrat i efteråret 1950 besøgte Hanstholmen. Den storslåede drøm fra 1920'erne om en travl fiskeri- og trafikhavn – et nyt Esbjerg – var på ingen måde realiseret. Tilbage stod kun den vestmole, ingeniør Fibiger nåede at

opføre. Den havde havet gnavet voldsomt i. Der stod kraner og arbejdshuse ved molen, men det handlede kun om et forsøg på at reparere skaderne og undgå, at molen helt forsvandt igen. I den spredte, noget nedslidte bebyggelse var der ikke meget at komme efter. Journalisten søgte ind i et lille gult hus, hvor Marius Madsen sad ved spisetuebordet med sin kone. Marius Madsen havde i mange år været formand for arbejdsmændenes fagforening i Hanstholm. Samtidig var han både sogne- og amtsrådsmedlem, samt et energisk medlem af det Hanstholm-udvalg, der blev dannet i 1946 for at kæmpe videre for en realisering af havneplanerne. Hans vurdering af situationen var ikke opmuntrende: »Som det går nu, er det helt tosset. Der er snart ikke flere tømrere, og de unge mennesker, der vokser op i Hansted, vil ikke blive boende her, for der sker ikke noget. Vi gamle flytter ikke, men de unge rejser væk, og hvad er der

Kultransport på havnen i Thisted, ca. 1950.

Tømrere og arbejdsmænd i Hanstholm, ca. 1925.

så tilbage af Hansted? Vi har en stor arbejdsløshed, ca. 100 mand om dagen går til kontrol. Molebyggeriet kan ikke lægge beslag på alle, og når det er dårligt vejr, er der kun en halv snes stykker i arbejde dernede.»

Molebyggeri i Hanstholm, ca. 1925.

Samme år havde Hanstholm-udvalget et møde med daværende trafikminister Victor Larsen og fiskeriminister Knud Ree. Her kunne Marius Madsen fremlægge et lille regnestykke, der viste, at arbejdsmændene i Thisted Amt i årene fra 1942-1950 havde haft 2,5 mio. arbejdsløshedsdage. Det havde kostet hen ved 30 mio. kr. i understøttelse. Disse penge kunne have været brugt langt mere produktivt ved f.eks. at færdigbygge Hanstholm Havn.

Det så imidlertid meget mørkt ud for en realisering af den gamle havneplan. En kommissionsbetænkning fra 1951 frarådede direkte en investering i havnebyggeriet.

Den herskende pessimisme omkring Hanstholm var sådan set ganske typisk for stemningen ikke blot i Thy, men i store dele af Vest- og Nordjylland.

Debatten om arbejdsløshed fyldte meget i 1950'ernes Danmark. Slagskyggen fra den

Arbejdsløhedsstatistik

Arbejdsløsheden blev 1910-1978 målt i procent af de arbejdsløhedsforsikrede
Arbejdsløsheden blandt arbejdsmænd i Danmark

1910	1915	1920	1925	1930	1935	1940	1945	1955	1965	1975
11,6	11,7	7,8	15,2	16,2	26,5	29,2	10,7	16,3	4,2	14,7

Kilde: Hans Chr. Johansen: Måling af arbejdsløshed – et problematisk foretagende. Erhvervshistorisk Årbog 2009.

Eksempel på overgang fra vinter til sommer

Arbejdsløsheden i Thisted Amt, marts-april 1955

	Ledige i alt	Heraf arbejdsmænd
30.03.1955	3.364	2.044
30.04.1955	761	395

Kilde: Thisted Socialdemokrat 12.03.55 og 30.04.55.

store krise i 1930'erne påvirkede samfundsdebatten langt op i efterkrigstiden. Den herskende arbejdsløshed var meget skævt fordelt ud over landet. Derfor talte man i stigende grad om »arbejdsløhedsøer«. Og én af de helt store øer var netop det daværende Thisted Amt. Statsminister Hans Hedtoft tilkendegav i sin åbningstale i Folketinget i oktober 1953 al mulig vilje til at gøre noget specielt for disse »øer« og de mange arbejdsmænd, men erkendte samtidig, at de små valutareserver satte ret snævre grænser for handlemulighederne.

I de sidste år af 1950'erne skete der imidlertid en vending, et politisk klimaskifte så at sige. I en kronik i september 1957 om »De forsømte Landsdele« gjorde finansminister Viggo Kampmann opmærksom på, at den store over-arbejdsløshed hos disse egne arbejdsmænd, der fortrinsvis var beskæftiget ved udendørs arbejde, og den tilhørende lave indtægtsdannelse, smittede af også på de

faglærtes og på de handlendes indkomster og hæmmede de pågældende egne udviklingsmuligheder. Viggo Kampmanns forslag var nu, at staten skulle afsætte midler til en direkte vækstfremmende politik i form af udbygning af infrastruktur og selektive tilskud til opbygning af nye industrier i de tilbagestående egne.

Finansministeren anbefalede med andre ord en aktiv industrialisering, der ville gøre de mange arbejdsmænd med skovle og trillebøre til moderne industriarbejdere.

Allerede samme efterår stillede direktøren for Cheminova ved Harboøre, Gunnar Andreasen, sig i spidsen for en bred vestjysk kampagne mod »københavneri« og embedsmandsvælde og for en industrialisering og modernisering af »de underudviklede provinser«. I den pjece, han udgav, blev der direkte henvist til, at en havn i Hanstholm ville give store muligheder, da den ville kunne tage dybtgående tankskibe og ville være isfri.

Et afgørende resultat af denne bevægelse blev lov om egnsudvikling, der blev gennemført i 1958. Der blev nedsat et egnsudviklingsråd og på forsøgsbasis stillet finansieringsmuligheder til rådighed for nye industrivirksomheder i de berørte områder. Loven blev udbygget i flere omgange i løbet af 1960'erne.

Dette klimaskifte skal ses i sammenhæng med, at Danmark netop i disse år for alvor blev en vækstøkonomi med høj beskæftigelse og gennemførte en kraftig, eksportrettet industrialisering. Der blev højere til loftet på finansloven og der blev mangel på netop industriel arbejdskraft. Industrielle virksomheder i Østdanmark begyndte af egen drift at søge mod vest, hvor de kunne finde reserver af stabil og billig arbejdskraft.

Det er i det lys, man skal se den proces, der trods de dystre udsigter i første del af 1950'erne, gjorde det muligt alligevel i 1960 at gennemføre en ny lov om bygning af havn i Hanstholm, vedtaget af et enigt folketing. Processen blev naturligvis hjulpet godt på vej af de undersøgelser, professor Helge Lundgren gennemførte, og som påviste, at hvis man byggede molerne så langt ud som oprindeligt planlagt, ville der ikke være noget tilsandingsproblem. Det lokale Hanstholm-udvalgs vedholdende aktiviteter, og den mediebevågenhed andre aktiv-grupper mobiliserede, har naturligvis gjort sit. Men beslutningen om at bygge havnen i Hanstholm både som en fiskeri- og en trafikhavn skal først og fremmest ses i lyset af den overordnede strategi, den daværende »trekant-regering« under H. C. Hansens ledelse havde lagt for at fundere det danske velfærdssamfund på en stærk industriel vækst.

Det kom tydeligt til udtryk, da minister for offentlige arbejder, Kaj Lindberg, forelagde lovforslaget i Folketinget i februar 1960: »Regeringen håber endvidere, at Hanstholm

Hanstholm Havn under bygning. Betonstøbte sænkekasser. Ca. 1963.

Havn efter det foreliggende forslag må bidrage til en forstærket erhvervmæssig udvikling i Nordvestjylland, således at denne del af landet – og ikke mindst Thisted Amt – i erhvervmæssig og beskæftigelsesmæssig henseende kunne komme på niveau med det øvrige land.« Beslutningen om at udbygge med en trafikhavn selv om den nedsatte kommission kun havde haft til opgave at undersøge betingelserne for en fiskerihavn, blev begrundet med, at »der skulle blive basis for en virkelig industrialisering i den pågældende egn«.

Den socialdemokratiske ordfører, Hans R. Knudsen, understregede da også specielt det argument, der lå i kommissionsbetænkningens analyse af befolkningsudviklingen og beskæftigelsesforholdene i amtet. Og så benyttede Knudsen, der var valgt på Mors, lejligheden til at fremhæve den betydning, en bygning af Sallingsundbroen – set i

sammenhæng med den nye trafikhavn – ville have for væksten i amtet.

Specialarbejdere i et nyt samfund

En gruppe af efterlønnere og pensionister, knyttet til fagforbundet 3Fs afdeling i Hanstholm, skal repræsentere den generation af arbejdsmænd, der blev født omkring 1940. Det er måske den generation, der har oplevet de største forandringer i deres arbejdsliv. Deres barndom og skolegang var på det gamle samfunds præmisser. Mange af denne generation har klaret sig med den traditionelle syvårige landsbyskole. Skolereformen, der bragte landsbyskolen på niveau med byskolerne, blev først gennemført i 1958 – samme år som lov om egnsudvikling – og først i 1976 blev undervisningspligten formelt udvidet til

ni år. Gruppen tæller en tømrer og en mejerist, men de fleste har bevæget sig direkte fra skolebænken ud i arbejdslivet.

Men set fra nutiden opfatter de ikke sig selv som arbejdsmænd. Det er et begreb, de forbinder med gamle dage og trillebør med skovl. De har været specialarbejdere og har en pæn portefølje af kurser bag sig. Skellet mellem det gamle og det ny arbejdsliv befinder sig i 1960'erne. Og de har oplevet det på egen krop.

Med beslutningen om at bygge Hanstholm Havn blev der skabt en helt ny stor arbejdsplads i Thy. I virkeligheden den første store moderne arbejdsplads. Entreprisen på havnebyggeriet blev overdraget til det såkaldte »Hanstholmkonsortie«, der bestod af tre af de førende danske ingeniørvirksomheder. I selve konsortiet var der ansat omkring 250 arbejdere og med Vandbygningsvæsenet og andre

Losning af rejer, Hanstholm Havn, ca. 1980.

aktører blev havnebyggeriet fra 1961 arbejdsplads med hen ved 400 mennesker. Målt med Thy-alen en usædvanlig stor virksomhed i en tid, hvor de senere egnsudviklingsindustrier endnu ikke var sat i værk.

Her mødte de lokale arbejdsmænd en moderne velorganiseret virksomhed. Her arbejdede man ikke længere med skovl og trillebør, men tog de nyeste metoder og den nyeste teknologi i brug. Bygningen af Hanstholm Havn befandt sig i den ingeniørfaglige frontlinje, og meget blev prøvet af her med henblik på senere anvendelse i andre store anlægsprojekter.

Ud over lokale arbejdsmænd og håndværkere bestod arbejdsstyrken også af tilrejsende byggesjak, der bevægede sig derhen, hvor de store anlægsopgaver nu var. Også det gav et pust af nye måder at arbejde og tænke på.

De nu forhenværende specialarbejdere husker havnebyggeriet som en god arbejdsplads. Og der var penge at tjene. En normal ugeløn i begyndelsen af 1960'erne var på 300 kr. Med gode akkorder kunne den vokse til mere end 700 kr. Til gengæld var det så også hårdt og krævende arbejde. Når de store sænkekasser

skulle ud, kunne det handle om at være i arbejde under barske vilkår i op til 36 timer i træk.

Arbejdstiden blev i 1968 nedsat til 42 ½ time i ugen, og dermed var man klar til endnu en lille revolution i arbejdslivet – ligesom ferie-loven i 1938 – nemlig overgang til femdages uge.

Den ny tids specialarbejdere kom til at tilhøre »weekendgenerationen«.

Uden for den store arbejdsplads herskede fortsat de gode gamle metoder. De gamle arbejdere erindrer bl.a., at kloakeringen af Hanstholm i slutningen af 1950'erne blev gennemført med skovl og trillebør. Og da husbyggeriet for alvor kom i gang lidt ind i 1960'erne, blev der fortsat støbt på den traditionelle måde, og murerarbejdsmanden bar stenene på ryggen op til murersvenden. Tempoet var ellers ganske moderne. I perioder blev der færdiggjort et nyt hus i hver uge. Befolkningen i Hansthols byområde voksede med 2000 i tiåret 1960-70.

Arbejdsmændenes fagforening fik en stærk position i nybyggerisamfundet.

Bestyrelsen for Specialarbejderforbundets (SiD) Hanstholm-afdeling, 1976. Arbejdsmændene er blevet til specialarbejdere. Siddende yderst til højre formanden Peter Sand Mortensen.

Allerede i det gamle Hansted havde der været en relativ stor fagforening for arbejdsmænd. Da havnebyggeriet i mellemkrigstiden var på sit højeste, beskæftigede det omkring 100 arbejdere, heraf ca. 60 arbejdsmænd. De oprettede i 1922 en klub under arbejdsmændenes fagforening i Thisted, men allerede fire år senere var den stor nok til at blive en selvstændig afdeling med omkring 50 medlemmer. Der var mange tilrejsende arbejdsmænd i mellemkrigstidens Hansted. En del etablerede sig i byen med deres familier og kom til at opleve 40'ernes og 50'ernes vanskelige tider med den totale evakuering af byen i 1943-1945 og den langstrakte arbejdsløshed.

Med det ny havnebyggeri oplevede fagforeningen en stor vækst i medlemstallet, der i midten af 1970'erne nåede op på næsten 700. Som på den store arbejdsplads på havnen blev det et gennembrud for de nye tider. Med den unge tillidsmand for arbejdsmændene ved havnebyggeriet, Peter Sand Mortensen, som formand fra 1970 lagde fagforeningen en meget aktiv linje. Det blev tydeliggjort – og fastholdt – at alle virksomheder, der igangsatte aktiviteter på havnen og i den fremvoksende by, skulle indgå en formel overenskomst med fagforeningen.

Det respekterede de fleste virksomheder, men i enkelte tilfælde medførte det, at virksomheden måtte søge andet steds hen. Samtidig var fagforeningen meget indstillet på at sikre den fleksibilitet i arbejdsforholdene, der var nødvendig, når et moderne industrialiseret industrierhverv skulle fungere.

Samtidig opfattede fagforeningen sin rolle som ikke blot forhandler af løn og arbejdstid, men som varetager af medlemmernes interesser og problemer i bredere forstand. Derfor blev der lagt stor vægt på at opbygge et netværk af veluddannede tillidsrepræsentanter på de enkelte arbejdspladser. Der blev i begyndelsen af 1970'erne – i samarbejde med

Den sociale Højskole i Aarhus – iværksat en stor undersøgelse af arbejdsmiljøproblemer i området.

Fagforeningen engagerede sig også stærkt i bestræbelserne på at udvikle det ny Hanstholm med et erhvervsliv, der ikke udelukkende var afhængigt af fiskerierhvervet og de konjunkturer, dette var underlagt.

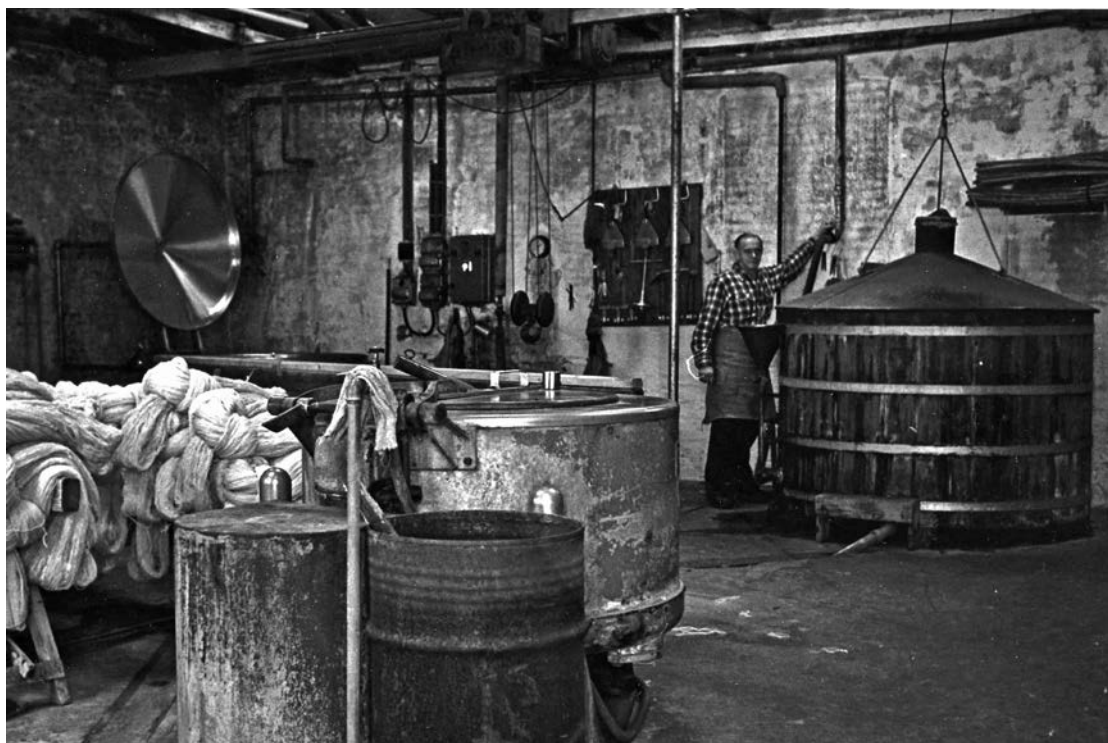
Mange i den store arbejdsstyrke på havnen valgte at bosætte sig i Hanstholm. Så var man tæt på arbejdspladsen, hvor der ofte på grund af vejrliget skulle rykkes ud med kort varsel. Og samtidig var det attraktivt at bygge hus i Hanstholm. Leje af parcel i den planlagte tæt-lav-bebyggelse, hvor al jord var statsejet, var ganske fordelagtig.

Havnebyggeriet skulle ifølge den oprindelige entrepris have været afsluttet i 1965. Den frist blev væsentligt overskredet. Byggeriets komplicerede karakter forbundet med de barske vejrforhold skabte den ene forsinkelse efter den anden. I september 1967 foregik den højtidelige åbning af havnen, og det var endda en noget forceret begivenhed, da Hanstholm Kommune havde et stort behov for at få igangsat en erhvervsudvikling, der kunne bidrage med skatteindtægter. Først i 1971 var Hanstholm Havn færdigbygget i overensstemmelse med 1960-lovens krav.

Det var måske i virkeligheden godt for de mange ufaglærte arbejdere. Det betød nemlig, at fiskerierhvervet og de mange støttefunktioner på land samt de tilhørende industrier blev udviklet i takt med, at havnebyggeriet blev nedtrappet. Dermed blev der skabt mange nye arbejdspladser til erstatning for den store byggeplads.

Den historiske forandring

Oftest er det store begivenheder som verdenskrigene eller genforeningen i 1920, der sætter dagsordenen, når det 20. århundredes

Thisted Uldspinderi, 1979. Arbejdsmand Holger Langgaard.

Danmarkshistorie skal skrives. Men når man anlægger den thylandske arbejdsmands synsvinkel, er det et spørgsmål, om ikke det er helt andre forhold, der for alvor har grebet forandrende ind og ændret hans og hans families grundlæggende livsvilkår.

Hele århundredet kan omspændes af de tre generationers historie, der er fremhævet i denne artikel og det er tydeligt for enhver, at de tre tilsammen rummer det største fremskridt i livsvilkår, der formentlig nogen sinde er sket i menneskehedens historie. Danmark har flyttet sig fra noget, der mest lignede et fattigt, underudviklet land til et samfund med social tryghed og materiel overflod. Spørgsmålet er så: hvor finder vi de afgørende faktorer, der har muliggjort denne udvikling og som samtidig har givet den et dansk særpræg?

Meget kan naturligvis forklares med, at Danmark i kraft af sin beliggenhed har været en aktiv og meget integreret medspiller i den vesteuropæiske og atlantiske industrialiseringsproces. Meget ligner dermed også udviklingen i andre lande. Man kan imidlertid også iagttage nogle forandringer, som er specielt danske, og som har spillet en ganske afgørende rolle ikke mindst for den store gruppe af ufaglærte arbejdere, der hele vejen gennem århundredet har dannet bunden i det sociale hierarki.

Fagforeningen og dens evne og vilje til at skabe og fastholde forbedringer i løn og arbejdstid har gjort en afgørende forskel. Her har det danske arbejdsmandsforbunds store bredde og klubdannelsen ude i de mange landsogne været af betydning. Fagforeningen var ikke kun knyttet til byernes håndværk og

de industrielle virksomheder. Den rakte ud til de mange landarbejdere, der var tæt knyttet til bondesamfundets mentalitet.

A-kasseloven fra 1907 er måske det aller- mest afgørende, når man skal indfange det danske særpræg. Den kombinerede det forsikringsprincip, man også kendte fra sygekasselo- ven fra 1898, med fagforeningens virksomhed og autoritet. Betingelserne for støtte blev væsentligt forbedret, først med 1930'ernes store socialreform og senere i 1960'erne og 1970'erne. Det blev en vigtig grundpille i den danske velfærdsbygning og styrkede samtidig fagbevægelsens position. Der er næppe tvivl om, at mange arbejdsmænd – også i Thy – overtalte sig selv og konen til medlemskab af fagforeningen, netop fordi det gav adgang til a-kassens sikkerhedsnet. Og gjorde det som en velerhvervet rettighed.

Fagforeningen, sygekassen, a-kassen og det retsprincip, der kom til at omfatte flere og flere områder af den sociale lovgivning, kronet af lovene om folke- og invalidepension i 1956, gav de to første generationer af arbejdsmænd et afgørende løft ud af den sociale ydmyghed, de havde befundet sig i ved århundredets begyndelse.

Den dynamiske vækst og omstilling til et helt nyt samfund kom imidlertid først i den tredje generations epoke. Skal man udvælge det helt afgørende vendepunkt i det 20. århundredes Danmarkshistorie, må det blive årene op mod 1960. Her ændrede den danske velfærdsstat for alvor karakter fra at være socialt beskyttende til at være dynamisk og ekspansiv. Med staten som aktiv medspiller blev Danmark i løbet af få år omstillet til et moderne industrisamfund. Industrieksporten »overhalede« den traditionelle landbrugseksport i midten af 1960'erne. Det var også på det tidspunkt, den offentlige sektor for alvor begyndte at vokse, simpelthen fordi den skulle løse en mangfoldighed af nye opgaver med

hensyn til infrastruktur, uddannelse, sociale institutioner m.v.

Loven om egnsudvikling fra 1958 og loven om Hanstholm Havn fra 1960 var tydelige markeringer af denne nye strategi. Den talstærke klasse af arbejdsmænd – og deres koner med for den sags skyld – blev til industrielle specialarbejdere.

Set fra Thy har dette historiske »gearskifte« været helt afgørende for det lokalsamfund, vi kender i dag. Bygningen af Hanstholm Havn blev den lokale frontløber i denne proces. Det er derfor meget forståeligt, at det nedsatte byplanudvalg tænkte nyt og designede en by, der med tæt-lav bebyggelse og funktionsopdeling mest ligner den kommende tids parcelhusforstæder og er helt uden sammenhæng med den gamle bebyggelse. Gamle dage havde man fået nok af.

Med havnebyggeriet blev der skabt stor optimisme og vilje til at tænke fremad. Samtidig fik Thisted Købstad blik for mulighederne i den nye egnsudviklingslov. Der blev bygget Synopalhavn, anlagt industrikvarter og opført kommunale industrihuse. Med Coloplast som den første blev en pæn håndfuld østdanske industrier flyttet til Thy i årene omkring 1970. Der blev skabt hen ved et par tusinde nye industrielle arbejdspladser. Samtidig udviklede en del lokale virksomheder sig i industriel retning.

I løbet af 1970'erne opstod der en form for arbejdsdeling mellem Hanstholm og Thisted. En række fiskerirelaterede industrier fik naturligt hjemsted i Hanstholm, medens andre industrielle brancher foretrak en beliggenhed i Thisted. Det blev svært at trække virksomheder uden tilknytning til fiskeriet til Hanstholm, selv om der blev gjort ihærdige forsøg på det.

Med den omfattende anlægsaktivitet og det store boligbyggeri, der fulgte med, blev der rigeligt at se til for de mange ufaglærte.

Arbejdsmanden stillede så at sige trillebøren og satte sig til rette på en entreprenørmaskine eller ved et samleband. Og hans kone kom sikkert også til at bidrage væsentligt til familiens økonomi. En række af de nye industrier – også i Hanstholm – efterspurgte specielt kvindelig arbejdskraft.

Med oliekrisen, der i 1973 ramte hele den atlantiske økonomi, fik optimismen et alvorligt knæk. Arbejdsløsheden vendte tilbage og blev et alvorligt problem, ikke mindst for unge, men den »industrielle revolution«,

der var gennemført i Thy, blev ikke rullet tilbage. Tværtimod. Specielt i 1990'erne oplevede den en ny vækst. Thy var ikke længere nogen »arbejdsløshedsø«, ramt af strukturel underudvikling.

Knud Holch Andersen

Født 1945. Historiker. Fhv. lektor ved Thisted Gymnasium & HF-kursus.

Kilder

Arbejdererindringer, indsamlet af Nationalmuseet i 1950'erne

J.C. Jensen

L.K. Kappel

Lars Nielsen

Jens Poulsen

Laurids Topp

Arbejdsmandenes Fagforening i Hanstholm, senere SiD og 3F, Lokalhistorisk Arkiv for Thisted Kommune.

Arbejdsmandenes Fagforening i Thisted, Lokalhistorisk Arkiv for Thisted Kommune

Betænkning om Hanstholm Havn. Afgivet 25. september 1959. Betænkning nr. 235, 1959

Erindring om Nicolaj Jensen, født 1919 i Hassing. Erindringer er udarbejdet af dennes søn, Finn Chr. Jensen, Bedsted, og bygger delvis på et interview, gennemført af Nicolaj Jensens børnebørn.

Interview med Peter Sand Mortensen, 6.maj 2011. Video. Lokalhistorisk Arkiv for Thisted Kommune.

Interview med gruppe af tidligere arbejdsmænd og specialarbejdere i Hanstholm, 16. august 2011. Lydoptagelse. Lokalhistorisk Arkiv for Thisted Kommune.

Deltagere:

Robert Larsen

Gerda Markvorsen

Karl Erik Markvorsen

Holger Nielsen

Peter Sand Mortensen

Svend Egon Odgaard

Bent Ringgaard

Evald Simonsen

Thisted Social-Demokrat, diverse årgange. Lokalhistorisk Arkiv for Thisted Kommune.

Anvendt litteratur

Arbejdsløshedsforsikringsloven 1907-2007, udvikling og perspektiver, 2007.

Johan Bender, Chr. R. Jansen og Erik Korr Johansen: *Arbejdsløshed i Danmark*, 1977.

Chr. Hvidt: *Arbejdsformidling og arbejdsløshed før 1914*, Erhvervshistorisk Årbog 1976-77, 1977.

Chr. R. Jansen og Erik Korr Johansen: *Studiet af arbejdsløshed*, Erhvervshistorisk Årbog 1974, 1975.

Bent Jensen: *Træk af avisdebatten om de arbejdsløse fra 1950'erne til 1990'erne*, 2001.

Hans Chr. Johansen: *Måling af arbejdsløshed – et problematisk foretagende*, Erhvervshistorisk Årbog 2009, 2009.

Hans Kirk: *Daglejerne*, 1936.

Knud Knudsen: *Dansk Fagbevægelses Historie frem til 1950*, 2011.

Gunnar Viby Mogensen: *Det danske velfærdssamfundets historie. Tiden efter 1970*, 1-2, 2010.

Klaus Petersen, red.: *13 historier om den danske velfærdsstat*, 2003.

Peter Riismøller: *Sultegrænsen*, 1971.